

IZ NARODNE REVOLUCIJE

Kontraadmiral MARIO OSTOJIĆ
Beograd

Pomorsko obalski sektori mornarice Narodno oslobodilačke vojske Jugoslavije

I pored velikog broja publikovanih članaka, priloga, prikaza, studija i monografija koji sa raznih aspekata obrađuju NOR na moru, činjenica je da pomorski obalski sektori još nisu doživeli svestraniju i ozbiljniju obradu. Ne ulazeći ni u kakvu detaljniju razradu njihovog borbenog puta, cilj ovog članka je da se u povodu 30. godišnjice formiranja pomorskih obalskih sektora iznesu samo neki osnovni podaci o njihovoj organizaciji i aktivnostima, te da se istaknu opšte karakteristike i specifičnosti uslova u kojima su nastali i delovali.

USLOVI U KOJIMA SU SEKTORI FORMIRANI

Pomorski obalski sektori formirani su na osnovu naređenja Štaba Mornarice NOVJ, početkom jeseni 1943. godine. U to vreme u svetu i kod nas zbivali su se značajni događaji.

Crvena armija, goneći Nemce nezadrživo na Zapad,

stigla je bila do donjeg toka Dnjepra, a Savezničke armije pripremale su svoj prodor prema Rimu. Borba naših naroda sve je više dobijala međunarodno priznanje, što je nešto kasnije bilo i zvanično potvrđeno na konferenciji u Teheranu (1. 12. 1943.), gde nam je obećana i obimnija vojna pomoć.

I u situaciji kod nas došlo je do važnih izmena. U leto 1943. godine postalo je jasno da se Italija nalazi pred kapitulacijom. Zato je odlukom Vrhovnog štaba težište naših dejstava bilo preneto na razbijanje i razoružavanje italijanske okupacione armije, oslobađanje teritorija koje je ona kontrolisala i rasplamsavanje ustanka na tim teritorijama pod povoljnim uslovima.

Sve ovo nagoveštavalo je da će u završnici rata more i primorski pojas naše zemlje postati poprište važnih ratnih zbivanja, u kojima će Mornarica odigrati značajnu ulogu.

Posle kapitulacije Italije jedinice NOVJ i narod brzo su oslobodili gotovo čitavo područje istočne obale Jadrana sa otocima, razoružavši na tom prostoru nekoliko italijanskih divizija. Došlo je do formiranja 8. korpusa NOVJ u čiji su sastav ušle četiri divizije i svi veći partizanski odredi Dalmacije. Uoporedo s time naglo je ojačala kadrovska i materijalna baza mornaričkih jedinica.

U takvoj situaciji mornaričke jedinice nisu više mogle ostati organizovane i podeljene po principima nametnutim od kopnenih jedinica NOVJ koje su deystvovala na obali ili u njenom zaleđu. Uska regionalna orijentacija i slaba povezanost mornaričkih komandi nisu više odgovarale novim uslovima rata na Jadranu, a još manje pripremama za predstojeća dejstva. Trebalo je početi sa sistematskim, dugoročnim rešavanjem specifičnih mornaričkih problema, kao što su odgoj kadrova, organizacija mornaričke pozadine, prikupljanje materijalnih sredstava za rat na moru. Isto tako, trebalo je od malih jedinica i nekoordiniranih akcija preći na novi, viši oblik organizacije Mornarice, koji će omogućiti i podstaknuti razvoj svenarodnog rata na Jadranu. Bez takve organizacije nije se moglo računati na uspešno izvršavanje složenih zadataka koji su predstojali niti na potpunu pobedu.

Zato je oktobarska odluka Vrhovnog štaba o formiranju Štaba Mornarice NOVJ¹ došla u pravi čas i bila značajan podsticaj za nov kvalitetan korak u razvoju Rata mornarice. Dalekosežnost ove odluke imala je i širi značaj. Jedinstvena mornarica u nastavku rata obezbedila je naš potpun izlaz na more, omogućila povezivanje sa Saveznicima i, u sadejstvu sa ostalim jedinicama NOVJ, dala značajan doprinos oslobođenju zemlje, a posebno delova našeg obalskog pojasa koji su bili ranije otuđeni od Jugoslavije.

Novoformirani Štab Mornarice NOVJ brzo se organizacijski sredio. Iako sa malobrojnim kadrom, uspeo je, u jeku teških borbi sa nemačkim snagama za obalu i otoke, da u vrlo kratkom vremenu, naslanjajući se na sve ono što je već bilo postignuto, organizuje jedinstvenu mornaricu i uspostavi pomorske obalske sektore.

Pomorskim obalskim sektorima je, posle njihovog formiranja, bio potreban nešto duži predah radi sređivanja i učvršćivanja unutrašnje organizacije. Ali sektori su stvoreni u nepovoljnom trenutku neprijateljske ofanzive, pa je taj predah bio i odviše kratak. Italijanska fašistička okupacija naše obale i otoka, koja je tek bila slomljena, ubrzo je zamenjena još težom i svirepijom — nemačkom okupacijom.

Nemci su, naime, u svojim procenama došli do ključica da bi prepuštanje jadranskog priobalnog pojasa jedinicama NOVJ moglo u nastavku rata doneti nemačkoj krupne vojne i političke komplikacije i teškoće. Oni su, u prvom redu, hteli da u obalskom pojasu unište jedinice NOVJ i naradnooslobodilački pokret u celini. Pored toga, Nemci su se bojali savezničkog iskrcavanja na istočnu obalu Jadrana. Oni se, isto tako, nisu mogli odreći pomorske komunikacije duž naše obale, koja im je, zbog nesigurne kopnene, trebala za snabdevanje trupa u Albaniji, Grčkoj i Turskoj, a hteli su i da spreče dotur savezničke pomoći jedinicama NOVJ preko mora. Zato su nemačke trupe, zajedno sa svojim kvislinškim pomagačima, otpočele snažnu ofanzivu prema jadranskoj obali, s ciljem da je zaposednu i uspostave na njoj svoju kontrolu i prevlast. Do kraja januara 1944. godine Nemci su uspeali da ovladaju gotovo celom našom obalom i većim delom otoka.

ORGANIZACIJA I OSNOVNI ZADACI SEKTORA

Formiranje sektora predstavljalo je prelaz na nov, viši oblik organizacije Mornarice, a usledilo je kao rezultat jednog kontinuiranog i logičnog procesa u razvoju NOR-a na Jadranu, koji je sve više poprimao svenarodni karakter.

Već prve procene izvršene u Štabu Mornarice pokazale su da se, u uslovima neprijateljskih dejstava i slabih sredstava veze, borbena dejstva na čitavom Jadranu neće

¹ Vrhovni štab je 18. oktobra 1943. godine naimenovao Štab Mornarice i postavio mu zadatak da objedini postojeće mornaričke R mande i stvori jedinstvenu mornaricu, da vodi aktivnu borbu protiv okupatora, da brani otoke i da obezbeđuje plovidbu na moru.

moći uspešno razvijati ako sve raspoložive mornaričke snage ostanu pod jednom komandom. Mobilizacija ljudstva, aktiviranje materijalnih rezervi i širenje borbenih aktivnosti na čitavom Jadranu moglo se uspešno ostvariti samo u uskoj vezi sa organima vlasti i Partije na svim delovima obale, uz davanje samostalnosti i inicijative što većem broju mornaričkih komandi i kadrova. Na takvim realnim i pravilnim procenama, uz uzimanje u obzir i prirodnih pomorsko-geografskih i regionalnih osobenosti obale, u Štabu Mornarice je stvorena nova vojna teritorijalna šema organizacije RM.

Prvobitnim rešenjem Štaba Mornarice, čitav naš morski prostor, sa otocima na njemu i obalskim pojasom od Soče do Bojane, bio je podeljen na 4 operacijska područja. Međutim, nešto kasnije (10. 11. 43) izvršena je nova podela na 6 operacijskih područja, koja je uz manje izmene granica i ostala trajno na snazi.

U svakom od ovih 6 operacijskih područja bilo je predviđeno da se uspostavi po jedan pomorski obalski sektor. Sektori su, od Trsta prema jugoistoku, bili označeni rednim brojevima, a imali u i geografske nazive: I POS — tršćanski, II POS — kvarnerski, III POS — zadarsko-šibenski, IV POS — splitski, V POS — pelješki i VI POS — bokokotorski. Međutim, na ovu teritorijalnu podelu nije se nikada gledalo kruto ili šablonski. Štab Mornarice je, naprotiv, tretirajući čitavu obalu kao jedinstveno vajište, uvek kad je trebalo prebacivao snage iz jednog sektora u drugi, pomerajući na taj način težište dejstava i aktivnosti tamo gde je zahtevala operativna situacija.

Pošto, sticajem okolnosti, tršćanski i bokokotorski POS nisu nikada bili formirani, zadatke u njima izvršavali su susjedni (II odnosno V) sektori.

Pomorski obalski sektori bili su združene raznorodne mornaričke jedinice koje su se razvile iz mornaričkih komandi. Oni su, kao osnovni nosioci borbenih aktivnosti, svaki u svom području, bili odgovorni za izvođenje borbenih dejstava na moru, otocima i obali, za uspostavljanje, održavanje i obezbeđenje pomorskog saobraćaja, za ometanje i sprečavanje neprijateljevog pomorskog saobraćaja, za uspostavljanje službe osmatranja i veze, za tehničku službu, kao i za organizaciju mornaričke pozadine.

Sektori su bili odgovorni i za organizaciju navigacijske, lučke i svetioničarske službe, kao i za regulisanje i kontrolu ribarenja, a aktivno su učestvovali i u raznim oblicima pomoći stanovništvu.

Na osnovu ovakve namene i raznorodnosti zadataka koje je trebalo da izvršavaju, četiri dejstvjuća sektora, koristeći sve raspoložive efektivne sa svog područja, odmah su počeli popunjavati postojeće i formirati nove jedinice, a Štab Mornarice rasporedio im je sve raspoloživo ljudstvo i sva borbena i materijalna mornarička sredstva. Relativno brzom uspostavljanju sektora i jednoobraznosti organizacije znatno su doprinela dosta detaljna organizacijsko-formacijska uputstva Štaba Mornarice u kojima su bile određene nadležnosti i odgovornosti štabova sektora i njihovih organa i jedinica.

S obzirom na razgranatost poslova i raznorodnost zadataka koje su izvršavali na moru, otocima i obali, sektori su imali znatan broj raznorodnih jedinica i ustanova i dosta razvijene štabova.

Osnovne snage POS-a za napadna i odbrambena dejstva bile su flotile naoružanih brodova i patrolnih čamaca, mornarička pešadija i obalska artiljerija. Pod komandama sektora nalazili su se još i transportni brodovi, osmatračke stanice, minersko-zaprečni odredi, lučke kapetanije, brodoremontne i tehničke radionice i druge pozadinske jedinice i ustanove (skladišta, lučke radne jedinice, straže, ambulante itd.).

Štabovi sektora imali su, pored komandanta, komesara, pomoćnika komesara, načelnika štaba i adutanta, još i operativnu, obavještajnu, pomorsko-saobraćajnu, tehničku i intendantsku sekciju, kao i referente za otočke partizanske odrede (posle mornaričku pešadiju), za obalsku artiljeriju, za osmatranje i vezu, za minerstvo i zaprečavanje, za sanitet i za sudstvo.

Težišni zadaci sektora odmah posle njihovog formiranja bili su usmereni na organizaciju odbrane obale i otoka i na uspostavljanje i održavanje pomorskog saobraćaja.

U periodu nemačke ofanzive, tek formirani sektori, posle oštrih borbi za obalu i otoke, morali su se povući, pred snažnim naletima nemačkih jedinica, sa većeg dela svojih operacijskih područja.

Pred štabove sektora i sektorske jedinice, koji su bili neuhodani i bez većeg iskustva, postavili su se tada teški i odgovorni zadaci odbrane obale i otoka, u koje su se oni odmah uključili i sa ostalim jedinicama NOVJ aktivno u njima učestvovali. Naročito značajnu ulogu sektori su odigrali u izvlačenju i evakuaciji jedinica NOVJ, izbeglica i ranjenika sa obale i otoka. Ova izvlačenja naših snaga ispred naleta nadmoćnijeg neprijatelja i pod njegovim stalnim pritiskom vršena su noću, a često i po nevremenu, malim i slabo opremljenim trošnim brodovima sektorskih flotila i transportnim brodovima. Obavljena su, uz mnoge teškoće, uspešno i bez većih gubitaka samo zahvaljujući velikom naprezanju, zalaganju i požrtvovanju brodskih posada.

Posle povlačenja naših snaga na vanjske otoke nastalo je izvesno zatišje. U tom periodu »održavanja ravnoteže«, uprkos izvanredno nepovoljnim uslovima, sektori nisu ostali pasivni. Oslanjajući se na suženu i nesigurnu operacijsku osnovicu koja je obuhvatala vanjski pojas zadarsko-šibenskih otoka i otoke Vis i Lastovo, oni su se brzo adaptirali na novonastalu situaciju, razvili široku i svestranu aktivnost koja je najvećim delom bila usmerena baš u pravcu teritorije za koje su upravo bili potisnuti. U poredo sa organizacijom odbrane otoka na kojima su bazirali, sektori su odmah počeli preduzimati raznovrsne mere za oživljavanje prepadnih dejstava, napade na garnizone, kolone i brodove, postavljajući zaseda i izvođenje drugih akcija na susjednim otocima i obali.

Bitan zadatak koji je bio od izuzetnog značaja za uspešan nastavak vođenja rata na moru, otocima i obali bilo je uspostavljanje pomorskog saobraćaja i njegovo stalno održavanje i zaštita. Naoružani i transportni brodovi sektora, ploveći po razgranatoj mreži pomorskih veza koje su postepeno prodirale sve dublje prema najudaljenijim tačkama sektorskih teritorija, stalno su ubacivali ljudstvo i borbene potrebe na okupirane otoke i obalu, prevozeći u povratku nove borce i mornarička sredstva, tehniku i opremu, zbeg i ranjenike. Preko ovih pomorskih veza sektori su, u tesnoj saradnji sa partijskim i drugim terenskim organizacijama NOP-a, stalno oživljavali postojeće i uspostavljali nove udarne grupe, obaveštajne centre, uporišta, punktove i prihvatno-otpravne stanice. Na taj način sektori su na okupiranim delovima svojih operacijskih područja stvorili i postepeno uvodili u dejstvo razgranat sistem borbenih organa i organizacija. Taj borbeni sistem koji su sektori uspostavljali i razvijali po svim delovima svoje zauzete teritorije, i pored mnogih žrtava i ozbiljnih teškoća u pojedinim periodima, ipak je bio u stalnom usponu. Sektorske aktivnosti u neprijateljskoj pozadini, bez obzira na njihove vojničke efekte, bile su od velikog značaja, jer su one predstavljale bitan faktor jačanja političke osnove pokreta i oživljavanja i širenja otpora po čitavoj teritoriji.

U održavanju pomorskog saobraćaja i izvođenju borbenih dejstava na moru, najveće zasluge imale su, svakako, posade transportnih brodova i brodova sektorskih flotila. Prekalivši se u izvršavanju zadataka u teškim uslovima, na brodovima su se brzo oformili čvrsti brodski kolektivi, visoke pomoračke i borbene vrednosti, kojima je brodski život i izvršavanje zadataka na moru postala strast. Sastavljene od iskusnih mornara, pomoraca i ribara, koji su prihvatili i brzo naučili pomorskom zanatu i svoje drugove drugih profesija, ove brodske posade vešto su koristile povoljne a eliminisale štetne uticaje i uvek pronalazile prava rešenja za dejstvo. Mogli su bezbedno da plove i bez svetionika, radara, sigurnih kompasa, tačnih satova, i to skoro uvek noću, zato što su znali voditi navigaciju i po smerovima vetrova i valova, po zvezdama i orijentirima na obali. Odlično su znali gađati ciljeve na moru i kopnu praćenjem tresera, a svaki član posade morao je biti odličan noćni osmatrač i morao je znati da u tami rastavi i sastavi svako oružje na brodu.

Na brodovima su vladali dobri međusobni odnosi i drugarstvo i spremnost da se ljudstvu koje se prevozilo uvek pomogne. Posade brodova, često i same u oskudici, delile u hranu, odeću i skućen brodski prostor sa ranje-

nicima, putnicima, zbegom i borcima NOVJ, stvarajući i na taj način ratno drugarstvo između Mornarice i kopnene vojske i dobre odnose sa narodom.

Kroz izvršavanje ovih i drugih zadataka, štabovi sektora i njihove jedinice su se stalno jačali i kroz razne akcije spremali i osposobljavali za završna dejstva oslobođenja otoka i obale. Jedinice pomorskih obalskih sektora odigrale su u borbenim dejstvima za oslobođenje vlastitog obalskog područja značajnu ulogu. U tim dejstvima aktivno su učestvovala, samostalno i u sadejstvu sa jedinicama NOVJ, jedinice mornaričke pješadije i artiljerije. Pored toga, sektorske flotile i transportni brodovi stalno su prevozili, pothranjivali, pratili i podržavali jedinice NOVJ i omogućavali im pokretljivost i slobodu manevra, što im je znatno olakšalo izvršavanje zadataka u odbrani i napadu. Brz manevar preko mora omogućio je mnogim jedinicama NOVJ da se blagovremeno izvuku ispod udara nadmoćnog neprijatelja i da se ponovo, nakon što su se sredili i spremili za ofanzivna dejstva, prebace morem i blagovremeno koncentrišu na mestima pogodnim za napad. U napadnim dejstvima važnu ulogu u pothranjivanju fronta, koji se stalno i brzo pomicalo, odigrao je dotur morem.

Organizacija snaga i komandovanje u sektorima bili su vrlo elastični, a komande i štabovi sektora i sektorske jedinice bili su uvek u neposrednom kontaktu sa potčinjenim jedinicama i dobro su poznavali stanje i prilike u kojima su ljudi živeli i radili. Kroz poznati sistem kontrole i pomoći i česte obilaski komande su živeli s trupom, a problemi su se rešavali brzo i bez velike administracije. Bila je ustaljena praksa da su članovi viših štabova uvek morali učestvovati u pripremanju i izvršenju svih važnijih borbenih zadataka ili akcija nižih jedinica.

U životu, radu i aktivnostima sektora i sektorskih jedinica značajnu ulogu odigrale su partijske i skojevske organizacije. One su bile važna pokretačka snaga u nastojanjima da se što bolje izvršavaju postavljeni zadaci, da se suzbije malodušnost, učvrsti disciplina i razvije drugarstvo, da se podiže politički i kulturni nivo ljudi i njihova vojnička spremnost, da se čuva i podiže autoritet starešina, komandi i štabova. Pravilnim stavovima o međuljudskim odnosima i borbom za njihovo sprovođenje u praksi i stalnom brigom o odevanju, ishrani, zdravlju i drugim problemima ljudi, partijske organizacije su doprinele da nacionalne, socijalne, verske, starosne, profesionalne i druge razlike među ljudima koji su služili u sektorima nikada nisu predstavljale problem ili smetnju u razvoju drugarstva, discipline i konstruktivnih napora svih da se zadaci što bolje izvršavaju, a stanje u jedinici usavrši i poboljša. Kroz sasvim konkretno vršene analize proteklih i pripreme predstojećih akcija, kroz česta i dobro organizovana takmičenja i kroz druge forme rada, partijske organizacije su razvijale duh požrtvovanja i borbenosti, podsticale jedinice i pojedince na veću aktivnost i prenosile stečena borbena i druga iskustva.

POZADINSKA ULOGA SEKTORA

Pomorski obalski sektori, kao stalno prisutne mornaričke jedinice na određenom obalskom području, neprekidno su radili na razvoju pozadinskih službi na obali i otocima. Ove službe, organizovane na teritorijalnom principu, obuhvatale su tehničku, brodogradilničku, sanitetsku, snabdevačku, svetioničarsku i druge delatnosti i odigrale su značajnu ulogu u tehničkom i pozadinskom obezbeđenju ne samo mornaričkih nego i drugih jedinica NOVJ koje su dejstvovale na obali ili u njenom zaleđu. Naročito su dobro radile brodogradilne i tehničke radionice koje su, zahvaljujući velikom zalaganju tehničkog kadra i radnika, uprkos nestašici strojeva, alata i rezervnih delova, razvile zamašne poslove i uspešno održavale u stroju plovni park. Pored toga, u sektorskim brodogradilištima na kočare i tunolovce brzo su, umesto ribarskih mreža i ribarskih uređaja, montirani topovi, mitraljezi i zaštitni bunker sa peskom.

Na okupiranim delovima svoje teritorije sektori su postepeno razvili široku i dobro organizovanu obavještajno-izviđačku mrežu, preko koje su se u Štab Mornarice na Visu svakodnevno slivali mnogobrojni podaci

o neprijateljskoj snazi, lokaciji, namerama i pokretima, što je bilo od velikog značaja za planiranje i izvođenje svakodnevnih i dugoročnih dejstava naših i savezničkih snaga. Za prenošenje ovih obavještenja, pored dobro organizovanog radio-saobraćaja, služila su i sva druga moguća sredstva, a široko je korišćena i civilna poštanska služba, koja je, kad god se to moglo, stavljana pod delimičnu ili potpunu kontrolu sektorskih jedinica.

U tesnoj saradnji sa organizacijama NOP-a, vlasti i Partije i narodom, sektori su stalno radili na tome da se aktiviraju i što bolje iskoriste u ratne svrhe svi raspoloživi ljudski i materijalni faktivi sa njihovih operacijskih područja. Ne čekajući skrštenih ruku na savezničku pomoć, oni su od početka razvili široku i svestranu aktivnost na uključivanju u pokret svih pomorskih kadrova i ustanova i na prikupljanju brodova, čamaca, naoružanja i brodarske, tehničke i druge opreme i materijala. Povećanje plovnog parka sektori su rešavali popravkom starijih brodova, spasavanjem oštećenih i podizanjem sa morskog dna potopljenih brodova, koji su se posle brzo osposobljavali i uvodili u stroj. Isto tako, sektori su stalno organizovali prebegavanje i izvlačenje brodova sa okupiranih područja. Preduzimane su i raznorazne mere da se mornarička postrojenja i objekti sačuvaju od razaranja i uništenja i da se što pre počnu koristiti za naše potrebe. Pri štabovima nekih sektora bile su formirane specijalne grupe stručnjaka, koje su radile isključivo na tim zadacima. U tome su posebnu ulogu odigrali akcioni odbori pomoraca i terenske organizacije, koji su po uputstvima štabova sektora delevoli na okupiranim delovima sektorskih teritorija.

Velike napore skromnim sredstvima sektori su ulagali i na uklanjanju morskih mina sa plovnih puteva i prilaza lukama, kao i na osposobljavanju luka, čije su operativne obale i lučke instalacije bile oštećene ili uništene.

Sektori su sa svojim snagama preuzimali obezbeđenje oslobođenih otoka i delova obale, na kojima su izvodili čišćenje teritorija od ostataka razbijenih i preostalih neprijateljevih formacija.

KRATKI PODACI O ČETIRI DEJSTVUJUĆA SEKTORA

Iako su sva četiri pomorsko obalska sektora formirana u isto vreme, po istoj organizacionoj šemi i sa istim zadacima, ipak su, s obzirom na različitost situacije i uslova u kojima su dejstvovali, među njima postojale znatne razlike. Ove razlike biće najuočljivije ako se ukratko iznesu osnovni podaci za svaki pojedini sektor.

II Pomorski obalski sektor formiran je od Štaba i jedinica Komande Mornarice za Hrvatsko primorje i Istru. Sedište Štaba bilo je u Novom i Senju do 16. januara 1944. godine, zatim na Dugom otoku do 20. septembra 1944. godine, Istu do 3. januara 1945. i u Zadru.

II POS je, u sadejstvu sa jedinicama 13: primorsko-goranske divizije, uspešno branio obalu Hrvatskog primorja sve dok nadmoćnije neprijateljske snage nisu, početkom novembra 1943. godine, uspele prodrati duž obale i zauzeti otoke Krk, Cres i Lošinj.

Dejstvujući pod vrlo složenim uslovima, bez oslonca na sigurne i branjene baze, stalno izložen neprijateljskim napadima iz vazduha i s mora, II POS je zadržao kontrolu nad Rabom i Pagom. Uspostavio je pomorsku vezu sa Visom i stalno napadao neprijateljski pomorski saobraćaj, posebno u Kvarneru i Velebitskom kanalu.

Sredinom januara 1944. godine, pred neprijateljskom ofanzivom Štab se sa svojim jedinicama povukao na otoke Olib, Molat i Dugi otok, gde mu je, rešenjem Štaba Mornarice, kao privremeno operacijsko područje, bio dodeljen deo teritorije III POS-a (severno od linije selo Brbinj (Dugi otok) — rt Sv. Petar (otok Ugljan)).

Iako je ostao bez sopstvene teritorije i, u početku, bio otkinut od podrške i veze sa pretpostavljenim i susedi, II POS se brzo konsolidovao, prestrojio je i proširio jezgro sačuvanih snaga i odmah nastavio sa izvršavanjem operativnih zadataka. Uspostavivši vezu sa svojim područjem okupiranim od neprijatelja, razvio je obavještajno-izviđačku službu i formirao udarne grupe na Krku i podvelbitskoj obali.

U II POS-u naročito su se razvile noćne akcije i napadna dejstva na neprijateljske brodove i njegov pomor-

ski saobraćaj. Specifični oblici napada na neprijateljske brodove u vožnji i na sidrištima (zasede sa pogašenim motorima na moru, čekanje u uvalama i dejstvo po pozivu sa kopnenih osmatračnica, napad na usidrene brodove s mora, s kopna ili kombinovano) dali su u praksi dobre rezultate. Sektorska flotila bila je veoma aktivna u napadima na neprijateljski pomorski saobraćaj i posebno se istakla u borbama kod Oliba, Paga, Molata i Ista.

Čim su se stvorili povoljni uslovi, Štab i jedinice Sektora počeli su se primicati svom operacijskom području i budućem težištu dejstava. Prešavši u septembru 1944. godine na otok Ist, Sektor ga je utvrdio i na njemu formirao bazu. Sa Ista su bili intenzivirani napadi mornaričke pešadije na neprijateljske garnizone po susednim otocima i obali, pojačani napadi na neprijateljski pomorski saobraćaj, a pomorski saobraćaj unutar sektora postao je življi.

Nakon oslobođenja Dalmacije, kada se težište operativnih dejstava pomenilo prema Hrvatskom primorju, II POS je bio ojačan znatnim snagama iz ostalih sektora. Nakon formiranja Kvarnerskog pomorskog sastava od pet flotila i Kvarnerskog odreda mornaričke pešadije od četiri bataljona, II POS je vršio uspešne desantne prepade na Pag, Cres i Lošinj, održavajući u isto vreme stalne veze sa Hrvatskim primorjem i Istrom. Pored toga, jedinice II POS-a bile su angažovane u odbrani Ista i Molata i obale Ravnih Kotara od Privlake do Ražanca.

Pripremajući se za završne operacije, u kojima je u složenoj krilnoj napadnoj operaciji tesno sadejstvujući sa 9. divizijom od Zadra do Trsta uspešno položio ispit svoje ratne zrelosti, II POS je preformiran, početkom marta 1945. godine, u Pomorsku komandu severnog Jadrana.

III Pomorski Obalski sektor formiran je od Štaba i jedinica Komande Mornarice za severnodalmatinsku obalu i otoke. Sedište Štaba bilo je u Ždrelcu do 21. novembra 1943. godine, Dugom otoku do 2. novembra 1944, Zadru do 3. januara 1945. godine i Šibeniku.

III POS je sa svojim snagama uspešno branio severnodalmatinske otoke, uspostavio je veze sa susednim mornaričkim komandama i napadao neprijateljski pomorski saobraćaj.

Krajem novembra 1943. godine pod pritiskom nemačke ofanzive i posle nemačkog iskrcavanja na otok Ugljan, Štab i jedinice III POS-a su se privremeno povukli na Dugi otok, odnosno Kornate i Vis, da bi se početkom decembra ponovo vratile na svoju teritoriju. Nemci su, iskrcavanjem na Dugi otok i Kornate krajem januara i u maju 1944. godine, ponovo pokušali da unište jedinice III POS-a, ali u tom nisu uspeali, iako su im naneli dosta velike gubitke i štete.

Delujući postepeno, ali pod vrlo teškim uslovima, III POS je uspeo da učvrsti svoju kontrolu nad čitavim vanjskim lancem severnodalmatinskih otoka od Silbe do Žirja, olakšavši na taj način održavanje veza između Visa i severne Dalmacije i Hrvatskog primorja.

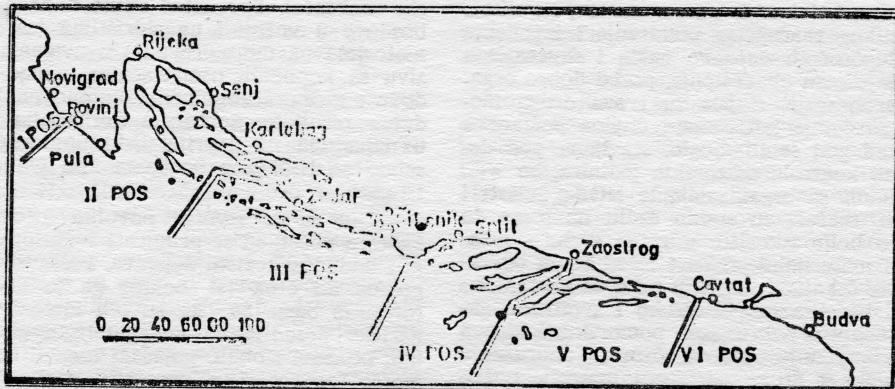
Flotila III POS-a istakla se u akcijama zarobljavanja neprijateljskih brodova kod Molata, Silbe i Sestrinja. Jedinica III sektora ometale su neprijateljski saobraćaj i nanosile mu gubitke i na taj način što su nemačke brodove, za vreme prolaza kroz uske kanale i prolaze (Babac, Pašmanski kanal), napadale streljačkim naoružanjem sa kopna. U III sektoru, više nego u drugima, bila su razvijena dejstva minskozaprećnog odreda, koji je ne samo vadio morske mine iz minskih polja nego te iste mine posle polagao na neprijateljskim plovnim rutama.

U jesen 1944. godine jedinice III POS-a uspešno su učestvovali u borbama za oslobođenje obale i otoka od Paga do Šibenika.

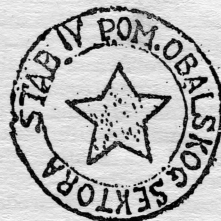
Nakon oslobođenja Dalmacije deo jedinica III POS-a ušao je u sastav II POS-a.

III POS je uspešno izvršio postavljene zadatke razvivši se, polovinom marta 1945. godine, u Pomorsku komandu srednjeg Jadrana.

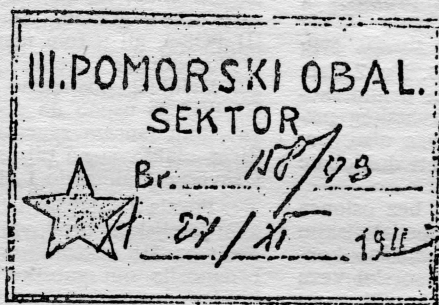
IV Pomorski obalski sektor bio je do početka 1945. godine, po broju ljudi i brodova i operativnim mogućnostima, veći i jači od ostalih sektora.

Podjela jadranske obale na pomorske obalske sektore

Štab V Pomorskog Obalskog Sektora
N. O. V. JUGOSLAVJE
v. Pom. 208/44

ŠTAB II. POMORSKOG OBALSKOG SEKTORA
Broji *11.1*
1948 god.

Faksimili pečata pomorskih obalskih sektora mornarice NOVJ

Formiran je od Štaba flote naoružanih brodova, koji je proizašao iz Obalske komande Split, uspostavljene naredbom IV operativne zone 19. septembra 1943. godine. Sedište Štaba IV POS-a bilo je na Hvaru do 19. januara 1944. godine, zatim na Visu do 31. oktobra 1944. i u Splitu.

IV POS je do povlačenja na otok Vis uspešno branio srednjodalmatinske otoke, razvio je vlastiti i napadao neprijateljev pomorski saobraćaj. Posebna zasluga IV POS-a bila je evakuacija morem jedinica 8. korpusa koje su se sredinom novembra 1943. godine, pred nadmoćnim neprijateljem, povukle iz Makarskog primorja na srednjodalmatinske otoke, i ponovo prebacivanje ovih jedinica natrag na obalu. Uporedo sa evakuacijom jedinica 8. korpusa bilo je prebačeno na otoke i preko 15.000 izbeglica, članova partizanskih porodica, koje su iscrpljene i izgledne, šibane hladnoćom i ratnim nedaćama, bežale pred terorom neprijatelja.

Sredinom januara 1944. godine, pod pritiskom nadmoćnijih nemačkih snaga, Štab i jedinice IV POS-a povukli su se na otok Vis gde su se konsolidovali i odmah uključili u odbranu otoka. Jedinice IV POS-a znatno su doprinele odbrani Visa ali im je zato Vis kao glavna mornarička baza pružala pozadinsko obezbeđenje i sigurnu zaštitu, dajući im tako potrebnu čvrstinu i stabilnost.

IV POS je veoma dobro razvio i usavršio organizaciju pomorskog saobraćaja. Naročito živ saobraćaj, ne samo na okupiranim delovima sopstvene teritorije nego i sa ostalim sektorima, IV POS je razvio sa Visa, kada je Vis postao glavna mornarička baza i osnovni snabdevački centar. Objedinjen pod komandom transportnih brodova, plovni park IV POS-a, sastavljen od starijih brodova, pretežno motornih jedrenjaka, odlično je funkcionisao prevozeći bez predaaha, uz izuzetne napore brodskih posada, veliki broj ljudi i ogromne količine raznog materijala i opreme.²

Flotila naoružanih brodova IV POS-a istakla se u napadima na neprijateljski pomorski saobraćaj, posebno u Hvarskom i Neretvanskom kanalu i kod Blitvenice, kao i u zaštiti vlastitog pomorskog saobraćaja.

IV POS je uspešno sadejstvovao sa jedinicama 26. divizije, posebno u desantnim napadima koji su izvođeni sa Visa na okupirane otoke srednje Dalmacije. Naročito se istakao u leto i jesen 1944. godine, uspešno sadejstvujući sa kopnenim jedinicama u borbama za oslobođenje Dalmacije.

Nakon prelaska Štaba Sektora u Split, kada se težište borbenih dejstava pomerilo prema severu, deo jedinica IV POS-a prešao je u sastav II POS-a.

IV POS je tokom NOR-a izrastao u jednu od najvećih jedinica Mornarice NOVJ. Sredinom marta 1945. godine preformiran je u POK-Split, koja je ušla u sastav Pomorske komande srednjeg Jadrana.

V Pomorski obalski sektor formiran je od pomorskih i obalskih snaga koje su se nalazile u južnoj Dalmaciji. Sedište štaba bilo je u Korčuli do decembra 1943. godine, zatim od 13. juna 1944. na Lastovu, od 18. septembra 1944. na Korčuli, od 24. oktobra u Dubrovniku, a od 4. februara 1945. u Tivtu.

Posle nemačkog iskrcavanja na Korčulu u decembru 1943. godine V POS je učestvovao u borbama za odbranu otoka, a zatim je pod vrlo teškim uslovima izvršio evakuaciju naših snaga i velikog broja izbeglica na Hvar i Vis. Povlačenjem naših snaga na Vis, u januaru 1944. godine, V POS je bio privremeno rasformiran a sve njegove jedinice ušle su u sastav IV POS-a.

U februaru 1944. godine na otoku Lastovo uspostavljena je Mornarička stanica, koja je održavala veze sa okupiranim teritorijom V POS-a — posebno sa Korčulom, Pelješcem i Mljetom. Na ovim otocima u isto vreme formirani su i aktivirani partizanski odredi. Kroz brzo kadrovsko i materijalno jačanje ove stanice koje je bilo planski sprovedeno, vršene su, u stvari, pripreme za ponovo formiranje V POS-a.

² U drugom tromesečju 1944. godine IV POS je imao 80 brodova sa preko 2.400 tona nosivosti, a na otok Vis je doplovljavalo i otplovljavalo u proseku 45 brodova dnevno.

V POS je ponovo formiran 13. juna 1944. godine na Lastovu. Uporedo sa organizacijom odbrane Lastova kao svoje privremene baze, V POS je usmerio težište svojih dejstava prema južnom Jadranu, koje je bilo u rukama neprijatelja.

Uspostavljene su veze sa Dubrovačkim primorjem i, uz velike napore i žrtve, sa Bokom Kotorskom. U sadejstvu sa jedinicama 26. divizije izvođeni su uspešni desantni prepadi na Korčulu, Mljet i Pelješac. Zahvaljujući brzom manevru preko mora, naše snage uspele su da se blagovremeno koncentrišu na pogodnim mestima, što im je olakšavalo izvršenje postavljenih zadataka i postizanje zapaženih uspeha — naročito kod Stona i Vukovog Klanca.

Značajan doprinos u oslobođenju južnog Jadrana imala je i mornarička pešadija V POS-a, koja je posle samostalnih borbi na Korčuli, Pelješcu, Mljetu i Dubrovačkim otocima učestvovala i u borbama za oslobođenje Boke i Crnogorskog primorja.

Nakon oslobođenja južnog Jadrana jedinice V sektora preuzele su obezbeđenje oslobođenih teritorija i na njemu uspostavile odbranu.

Od naročitog značaja je bilo i osposobljavanje za saobraćaj luke Dubrovnik, što su jedinice Sektora izvršile u rekordnom roku, nakon čega je u glavnu bazu II korpusa u Dubrovniku odmah počeo dotur savezničke pomoći brodovima direktno iz Italije.

V POS je uspeo da u kratkom vremenu formira veliki broj jedinica i ustanova i organizuje pomorsku odbranu na obalskom pojasu sve do državne granice na Bojani, a iz njega je, polovinom marta 1945. godine, izrasla Pomorska komanda južnog Jadrana.

Pomorski obalski sektori Mornarice NOVJ, stvoreni u nepovoljnoj situaciji nemačke ofanzive na našu obalu, prošli su kroz 18 meseci svog postojanja težak ali slavan borbeni put.

Vodeći rat u složenim uslovima protiv neuporedivo nadmoćnijeg neprijatelja, sektori i sektorske jedinice nisu nikada bili pasivni. Oni su za čitavo vreme svog postojanja neprekidno izvodili borbene i druge akcije i dejstva i dali značajan doprinos oslobođenju našeg mora, obale i otoka.

Stvarajući kadrovsku i materijalnu bazu, oni su takođe doprineli učvršćivanju naše odbrane na oslobođenoj obali i otocima i olakšali razvoj naše ratne mornarice i obnovu pomorske privrede u posleratnom periodu.

Pomorski obalski sektori, u surovjoj borbi na moru, obali i otocima, izdržali su mnoge teškoće i dali velike žrtve, ali su se, i pored toga, stalno razvijali i jačali. Izvlačeći snage ispod udara nadmoćnijeg neprijatelja, sektori su uvek uspevali da sačuvaju osnovna jezgra svojih snaga, koja su posle, u uskoj saradnji sa organima vlasti i Partije, kadrovski i materijalno popunjavali i uvodili u borbu na čitavoj teritoriji. Oni se nikada nisu odricali teritorije koju im je zauzeo neprijatelj i nikada nisu prestajali da se za nju bore.

Osnovni izvori vitalnosti pomorsko-obalskih sektora bili su, pre svega, u visokom borbenom moralu i pomoračkoj veštini ljudi koji su u njima služili, a koji su proizašli iz revolucionarne uloge Partije i bogate pomoračke tradicije naših naroda.

Borbeni put tih ljudi, njihova snalažljivost, upornost, samopregor i junaštvo ne predstavljaju samo snažnu potvrdu naših borbenih tradicija na moru i bogat izvor moralnog nadahnuća za nove generacije branilaca našeg mora i obale nego, u isto vreme, i vredna iskustva potvrđena u ratnoj praksi, koja imaju svoj značaj i za realizaciju sadašnje koncepcije opštenarodne odbrane na jadranskom pomorskom vojištu.

Literatura:

Zbornik dokumenata i podataka o NOR-u, tom VIII, knjiga 1, 2 i 3; Knjiga »Mornarica NOVJ«, J. Vasiljević; Formiranje mornarice NOVJ, admiral u penziji J. Černi, MG 5/63; Povodom desetogodišnjice II pomorskog obalskog sektora, kapetan bojnog broda B. Mamula, MG 5/53; V POS i borbe za oslobođenje južnog Jadrana, dr D. Živković, MG 5 i 6/62; Iskustva i pouke iz NOR na moru, pbb T. Vilović, MG 4/56; Organizacija službe veze i lučke kapetanije u IV POS-u, kbb V. Kobil, MG 6/61. i 5 i 6/62.